

Economisch - Statistische Berichten

45e JAARGANG - 20 JULI 1960 - No. 2244

Alle assurantiën

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Beleggingen en vermogensbeheer

Spuistraat 172

Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Bewindvoering

DELEN · BEWAREN · BEHEREN

Handelsinformatie- en Incassobureau

ZWARTE HONDSTRAAT 4
TELEFOON 12 01 76 (m.l.)

ROTTERDAM

HBU

HBU

HBU Bankservice

omvat de wereld

→ Onze bankservice staat ter beschikking van de zakenman,

→ die prijs stelt op een vlotte en juiste behandeling van zijn belangen,

→ waar ook ter wereld.

Ook voor U: de HBU

HOLLANDSCHE BANK-UNIE N.V.
AMSTERDAM - DEN HAAG - ROTTERDAM

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.*

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 6 93 00, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgave van redenen te weigeren.*

Totalisator en paardensport

Er zullen niet veel organisaties in Nederland zijn, die met 12 man vast personeel en 200 niet in vaste dienst zijnde arbeidskrachten — waarvan de laatsten dan nog grotendeels werken op zondag — en zaterdagmiddag — een jaaromzet bereiken van ca. f. 14 mln. Deze omzet bereikte in 1959 de Nederlandse Totalisator, de organisatie die haar bemiddeling verleent bij het afsluiten van weddenschappen op de renbanen in ons land. De bovengenoemde 200 medewerkers zijn de personen die op de dagen dat er courses worden gehouden, de totalisatorbewijzen verkopen aan de bezoekers der courses en op deze wijze neveninkomsten hebben.

In het jaar 1911 verbood onze Regering het afsluiten van weddenschappen op paardenrennen en het heeft tot 1948 geduurd alvorens het aangaan van weddenschappen weer officieel werd toegestaan. Deze toestemming werd

verleend met het oogmerk de paardensport, in het bijzonder de draverijen en de rennen en de daarmee samenhangende fokkerij van volbloeds en dravers, een financiële basis te geven en vooral ook om het afsluiten van clandestiene weddenschappen te voorkomen. Sinds de officiële toestemming is de omzet van de totalisator gestadig toegenomen en wel van f. 3,4 mln. in 1948 tot ruim f. 14 mln. in 1959. Deze stijging van de omzet werd verkregen doordat het aantal courses sedert 1948 meer dan verdubbelde, terwijl de ren- en draversbanen zich ook in een toenemend aantal bezoekers mogen verheugen. De geldontwaarding is stellig ook van invloed geweest. Uit de tabel ¹⁾ kunnen wij opmaken in welke mate er in 1959 in Nederland gewed wordt op de aankomst van de in de baan gebrachte paarden.

Volgens de gegevens van de „Stichting Nederlandse Draf- en Rensport” bezoeken ongeveer 300.000 personen jaarlijks de courses, zodat de gemiddelde inzet per bezoeker f. 45 bedraagt. Voor de niet ingewijde in de rennen en draverijen zij hier vermeld, dat de Renbaan Duindigt in

¹⁾ De cijfers voor deze tabel zijn beschikbaar gesteld door de Nederlandse Totalisator.

Wassenaar en de baan Mereveld in Utrecht is gelegen. Ter voorkoming van misverstand dient er verder op te worden gewezen, dat als de gemiddelde inzet f. 60 bedraagt, zoals op Mereveld, dit niet betekent dat de bezoeker dit bedrag per coursedag verliest, aangezien dit bedrag slechts betrekking heeft op zijn inzet. Bij het afsluiten van de weddenschappen zijn de bezoekers in de gelegenheid kennis te nemen van de prognoses van verschillende op het gebied van paardensport gespecialiseerde journalisten. Gemiddeld wordt van deze voorspellingen 35 pCt. bewaarheid.

Wat leren deze cijfers ons? Uit de vergelijking der cijfers blijkt, dat men in West-Nederland grotere bedragen aan weddenschappen waagt dan in het noorden van ons land. Men vergelijke slechts de inzetten per bezoeker in Groningen en op de B.-Banen — die met uitzondering van Noot-

Renbaan	Omzet totalisator	Betalende bezoekers	Gemiddelde inzet per bezoeker a)
Duindigt	f. 4.248.000	73.458	f. 57,80
Mereveld	f. 1.880.000	31.143	f. 60,00
Hilversum	f. 4.981.000	61.000	f. 81,50
Alkmaar	f. 1.030.000	23.672	f. 43,60
Groningen	f. 781.000	26.772	f. 29,00
B.-Banen	f. 1.346.000	45.882	f. 29,30

a) Bij deze bedragen zijn eveneens begrepen de inzetten van de bezoekers die geen entree betalen.

dorp alle in de noordelijke provincies zijn gelegen — met die op de banen in westelijk Nederland. Alkmaar neemt een tussenpositie in. De ligging van de baan in Alkmaar maakt, dat zij zo wel door liefhebbers van de paardensport uit Noord- als uit West-Nederland wordt bezocht. Uit de verkochte totalisator tickets in 1959 blijkt, dat 50 pCt. een waarde had van f. 1; 25,4 pCt. had een waarde van f. 2,50; van 14,6 pCt. bedroeg de waarde f. 5 en slechts 10 pCt. werd gevormd door bewijzen van f. 10.

De totalisator geeft gelegenheid tot het afsluiten van vier verschillende weddenschappen. Wordt winnend gewed, dan moet het uitverkoren paard nummer één aankomen, in tegenstelling met plaatsweddenschappen. Het paard in kwestie mag dan nummer een, twee of drie aankomen, al naar het aantal paarden dat aan het betrokken nummer deelneemt. Bij koppelweddenschappen moet zowel het eerste als tweede aankomende paard goed geraden worden. Wordt een covercallweddenschap afgesloten dan moet het tweede aankomende paard geraden worden. In 1959 werd f. 3,4 mln. besteed aan winnend-, f. 1,6 mln. aan plaats-, f. 6,7 mln. aan koppel- en f. 2,5 mln. aan covercallweddenschappen.

INHOUD

Totalisator en paardensport	Blz. 735	Beschouwingen over het Radcliffe-rapport (V), door Prof. Dr. H. W. J. Bosman	Blz. 745
Beperking der overheidsuitgaven door centrale inkoop, door Dr. Mr. N. H. Wiarda	736	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	747
De Europese melkveehouderij in beweging (II), door Drs. H. Schelhaas	740		

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.

Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. J. Hartemink.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

De beheersuitgaven van de rijksoverheid kunnen aanzienlijk worden beperkt door bewust gebruik te maken van alle mogelijkheden, die een doelmatig georganiseerde centrale inkoop van de voor de overheidshuishouding benodigde ge- en verbruiksgoederen biedt. Centrale inkoop heeft namelijk de volgende voordelen: besparing van kosten in het administratieve vlak, grootst mogelijke deskundigheid, scheiding van functies, sterkste positie op de kopersmarkt, mogelijkheid tot typebeperking, standaardisatie en normalisatie. Schrijver somt een aantal eisen op, waaraan het centrale inkoopapparaat zal moeten voldoen, wil het zijn taak op vlotte en soepele wijze kunnen vervullen. Het moet naar schrijvers mening niet moeilijk zijn om te bevorderen, dat van het Rijksinkoopbureau het enige tevens centrale inkoopapparaat van en voor de rijksoverheid wordt gemaakt met de bevoegdheid zijn diensten ook te verlenen aan de organen en instellingen van de lagere overheden.

Beperking der overheidsuitgaven door centrale inkoop

Bezorgd over de voortdurende uitzetting van de overheidsuitgaven, meer in het bijzonder van de uitgaven der rijksoverheid, heeft men de Regering de afgelopen jaren in woord en geschrift, binnen zowel als buiten de beide Kamers der Staten Generaal, vele malen verweten, dat zij onvoldoende aandacht had voor de toenemende last van een duur, zijn bemoeiingen steeds verder uitstrekkend, overheidsapparaat en dat zij faalde in het aanbrengen van een doeltreffende bezuiniging binnen het bestedingspatroon van de administratie.

Evenzovele malen bleef men echter in gebreke in concreto aan te geven, hoe men althans in een enigszins van belang zijnde mate tot beperking der overheidsuitgaven zou moeten komen. De kritiek had derhalve een in hoofdzaak negatief karakter en ontsproot meestentijds aan het vage gevoel, dat in de overheidsdienst niet altijd even doelmatig wordt gewerkt, een neiging tot te groot perfectionisme bestaat en onvoldoende kostenbesef aanwezig is. Voor de Regering was het dan ook niet moeilijk de kritiek als ongegrond van de hand te wijzen. Te geruster kon zij op deze wijze reageren, omdat zij er terecht van uitging, dat een belangrijke inkrimping van het overheidsbudget niet in de eerste plaats op het terrein der beheersuitgaven gevonden zou kunnen worden.

De beheersuitgaven vormen slechts een fractie van het totale overheidsbudget, maar bovendien houdt besnoeiing van de beheersuitgaven veelal ook in, dat de daarmee corresponderende veel grotere beleidsuitgaven verlaagd zullen moeten worden. En alleen op dat terrein, het terrein van de beleidsuitgaven, waren, zo meende de Regering, bezuinigingen van enige omvang te bereiken. Herhaaldelijk heeft de Regering de dames en heren critici in het verleden dan ook getart nu maar eens duidelijk te zeggen, welke van de begrote beleidsuitgaven zij besnoeid wensten te zien. Om verklaarbare politieke redenen verstomde de kritiek dan evenwel als bij toverslag.

Het wil mij voorkomen, dat de boven geschetste door de Regering gevolgde tactiek in hoofdzaak juist is geweest. Tussen de beheersuitgaven en de beleidsuitgaven bestaat in de regel een zekere correlatie. De eerste zijn in verhouding tot de laatste gering. Nochtans betekent aantasting

van de beheersuitgaven op een enigszins belangrijke schaal meestal aantasting van de corresponderende beleidsuitgaven, dus aantasting van het te voeren politieke beleid.

Om begrijpelijke electorale redenen paste men ervoor concreet aan te geven, welke beleidsuitgaven men niet of minder noodzakelijk achtte. Daarmee ontviel de basis aan de guite kritiek en werd deze krachteloos. Toch geloof ik, dat met betrekking tot deze conclusie tenminste op één punt een voorbehoud moet worden gemaakt, nl. daar, waar het gaat om de aanschaffing van de voor de overheidshuishouding benodigde gebruiks- en verbruiksgoederen.

Beperking van de beheersuitgaven door een voordelige aanschaffingspolitiek laat het te voeren beleid onaangetaast. Ze bestrijkt bovendien het gehele uitgavenveld van de Overheid en zal daarom belangrijke besparingen met zich kunnen brengen. Door bewust gebruik te maken van alle mogelijkheden, die een doelmatig georganiseerde centrale inkoop biedt, is een dergelijke voordelige aanschaffingspolitiek te effectueren.

Welke zijn dan de voordelen van centrale inkoop?

1. Besparing van kosten in het administratieve vlak.

De werkzaamheid van één centrale inkooporganisatie brengt mede, dat de functionarissen, die bij de verschillende organen, diensten en instellingen van de Overheid optreden als inkoper, keurmeester of administratief ambtenaar op de inkoopafdeling, voor een gedeelte overbodig worden. Door samenvoeging van de verschillende zelfstandig werkende inkooporganisaties tot één dienst zouden verder vooral op het terrein van de zgn. service-afdelingen, zoals de afdelingen belast met het archief- en agendawerk, het typewerk, de statistiek, de personeelszaken, de huishoudelijke dienst, de verificatie en de boekhouding, maar ook, zij het minder spectaculair, in de inkoop- en keuringssector belangrijke besparingen kunnen worden verkregen.

Naast het onder het Ministerie van Financiën werkende Rijksinkoopbureau, dat een algemene dienstenverlenende taak heeft, functioneren het Directoraat Materieel Landmacht, het Directoraat Materieel Luchtmacht, de Marine-aanschaffingsdienst en het Rijksmagazijn voor Geneesmid-

delen, alle ressorterend onder het Ministerie van Defensie¹⁾, een afzonderlijke aankoopdienst voor de P.T.T. en de eveneens tot de P.T.T. behorende Rijkskantoor machinescentrale en Rijksautomobielcentrale, een afzonderlijk inkooporgaan voor Nieuw-Guinea, ressorterend onder het Ministerie van Binnenlandse Zaken, een speciale aanschaffingsdienst op het Ministerie van Justitie met het oog op de uniformering van de Rijkspolitie, de zelfstandig aanschaffende Directies Wegen en Bruggen van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat en de meer of minder omvangrijke inkoopafdelingen van de Landsdrukkerij, de Staatsmijnen en de Artillerie-inrichtingen.

Al deze diensten en afdelingen houden zich bezig met inkoopwerk en kopen veelal dezelfde of aanverwante goederen in. Het zal dan ook wel geen verwondering baren, dat het bij zoveel naast elkander werkende overheidsdiensten niet aan competentiekwesties ontbreekt. Zorgvuldige terreinafbakening, veelal vastgesteld door contactcommissies of commissies ad hoc, hebben niet kunnen verhinderen, dat er competentiegeschillen bleven. Door de instelling van zoveel mogelijk één centrale inkooporganisatie zouden de thans bestaande administratieve doublures kunnen verdwijnen en met haar de competentiegeschillen. Een belangrijke bezuiniging op de personeelsuitgaven en de uitgaven van huishoudelijke aard (huisvesting, materieel e.d.) zou het resultaat zijn.

2. De grootst mogelijke deskundigheid.

Alle aankoopdiensten van de rijksoverheid beschikken over specialisten. Daar enerzijds de behoeften van de afnemende diensten en instellingen voor een belangrijk gedeelte dezelfde of soortgelijke artikelen en artikelen-groepen betreffen en anderzijds een zekere relatie bestaat tussen het aantrekken van deskundigen en de omvang van de diverse behoeften, is het bij het naast elkaar functioneren van verschillende aankoopdiensten onvermijdelijk, dat de deskundigheid in commercieel-technisch en juridisch opzicht minder breed gespreid is dan bij het functioneren van één inkoopcentrale mogelijk zou zijn. Voor de artikelen, waarvan de omzetten het grootst zijn, zullen alle aankoopdiensten over deskundigen beschikken. In zekere zin is hier dus een teveel. Voor de artikelen, waarvan de omzetten beperkt blijven, zullen de aankoopdiensten het zich vaak niet kunnen veroorloven, een specialist in dienst te nemen of zullen zij volstaan met een specialist, die kwalitatief niet tot de besten behoort. Bundeling van de aankoopdiensten tot één geheel zal het echter mogelijk maken het aantal deskundigen voor de meest gangbare artikelen te beperken en voor de minder gangbare artikelen deskundigen aan te stellen. Ook zal dit ertoe kunnen leiden de deskundigheid in deze zin te vergroten, dat het gehalte van de deskundigen wordt verbeterd. Dat vergroting van de deskundigheid van het inkopend orgaan besparend zal werken, heeft m.i. geen nadere toelichting. Het aantal miskopen zal er in ieder geval door verminderen. Bovendien zal het inkooporgaan zijn eigenlijke taak, het inkopen van goederen voor anderen, met meer kennis van zaken kunnen vervullen.

¹⁾ Inmiddels is op dit Ministerie een interne reorganisatie in voorbereiding, waarbij o.a. het Directoraat Materieel Landmacht zal worden opgeheven en de leiding bij de aanschaffingen ten behoeve van de landmacht in handen zal worden gesteld van de Kwartiermeester-Generaal.

3. Scheiding van functies.

Bij het kopen van goederen zijn drie belangrijke momenten te onderscheiden, t.w. het sluiten van de koopovereenkomst (de bestelling), de keuring van hetgeen afgeleverd wordt of zal worden en de betaling van de prijs. Diensten, die hun aanschaffingen geheel zelfstandig verzorgen, verrichten deze drie handelingen uiteraard ook zelf. Uit een oogpunt van controle op kwaliteit en kwantiteit, hoogte van de prijs en zuiverheid in de verhoudingen tot de leveranciers is dit niet zonder bedenking. Men is in het algemeen ten opzichte van wat men zelf doet nu eenmaal minder kritisch dan ten opzichte van wat anderen doen en neigt er licht toe over gemaakte fouten met de mantel der liefde te bedekken. Ook is er het gevaar van onvoldoende weerstand tegen het ontstaan van te vaste bindingen met bepaalde leveranciers, vaak uit persoonlijke, soms niet zuivere, motieven.

Inschakeling van een inkoopcentrale, die de koopovereenkomst sluit en op keur van de afnemer — de dienst, waarvoor de goederen bestemd zijn — koopt heeft het voordeel ener automatische controle door de afnemende dienst op het inkooporgaan. De afnemende dienst keurt de door het inkooporgaan bestelde goederen op kwaliteit en kwantiteit. Alleen al het feit, dat een andere dienst de goederen heeft gekocht, maakt de afnemer bijzonder kritisch. Ook ten aanzien van de prijs zal de afnemer niet geneigd zijn al te gemakkelijk akkoord te gaan met wat de inkoopcentrale heeft weten te bereiken, al zal het uiteraard niet zo eenvoudig zijn op een enigszins verantwoorde wijze bezwaar te maken tegen het beleid van het in dit opzicht zoveel beter georiënteerde inkooporgaan. Hoe het echter ook zij, de kritische zin, die een inkooporgaan bij de afnemers als vanzelfsprekend mag veronderstellen, zal het in ieder geval ook bij het bedingen van de prijs tot grote voorzichtigheid manen.

Niet alleen het sluiten van de koop en het keuren dienen echter functioneel te worden gescheiden. Om enerzijds een zo groot mogelijk integriteit en anderzijds een zo verantwoord mogelijk beheer der beschikbare gelden te waarborgen, verdient het aanbeveling dat bovendien de betaling door een orgaan geschiedt, dat functioneel los staat van de met inkoop en keuring belaste organen. Bij de rijksoverheid wordt dit meestal reeds bereikt door de benoeming van een zgn. comptabele, die binnen de dienst, waartoe hij behoort, weliswaar hiërarchisch is ingepast doch in financieel opzicht een zekere onafhankelijkheid heeft met een eigen ook geldelijke verantwoordelijkheid tegenover de Algemene Rekenkamer.

Door het scheiden van de betalingsfunctie van de beide andere functies wordt een tweede automatische controle geschapen, zij het dat deze anders van aard zal zijn dan die van de keurende afnemer en zich meer zal richten op de noodzaak van de aanschaffing in het kader van het totale aankoopbeleid, de bestaande behoeften, de beschikbare middelen en in verband daarmee op de bedongen prijs. Een functionele scheiding als hiervoor aangegeven zal bevorderen, dat fraude en inschakeling van commercieel niet verantwoorde relaties slechts bij zeer hoge uitzondering zullen kunnen voorkomen en goederen van hoge kwaliteit zullen worden aangekocht tegen een scherpe prijs.

4. Sterkste positie op de kopersmarkt.

Naarmate de orderportefeuille groter is zijn ook de in het handelsverkeer te behalen voordelen groter. Een

centrale inkooporganisatie, die jaarlijks voor honderden miljoenen gulden inkoop, zal de laagste netto-prijzen, de hoogste kortingen en omzetbonificaties en de beste vracht-, emballage- en assurantiecondities kunnen bereiken. Dit wordt niet anders als de in de centrale inkooporganisatie geconcentreerde vraag zo groot is, dat plaatsing ineens de marktcapaciteit of, wanneer het om een artikel van een bepaald bedrijf gaat, de produktiecapaciteit van dat bedrijf zou overspannen.

In dat geval toch biedt de concentratie van de absolute vraag binnen één enkel orgaan juist de mogelijkheid om door een verantwoorde spreiding over het gehele jaar of seizoen tot de beste resultaten te komen.

De centrale inkooporganisatie zal beter dan elk overheidsorgaan afzonderlijk de markt kunnen bestuderen en zich de nodige kennis over de produktiecapaciteit der verschillende bedrijven kunnen verschaffen. Gewapend met deze kennis en met haar inzicht in de totale behoefte van haar cliënten zal zij beter dan welk orgaan ook in temporeel en kwantitatief opzicht een zekere strategie kunnen bedrijven bij de plaatsing van de diverse orders.

De verstarringen door kartels en prijsafspraken kunnen eveneens veel gemakkelijker door een centrale inkooporganisatie, die op het terrein van de vraag een belangrijke en soms ook overheersende positie inneemt, worden doorbroken dan door afzonderlijk inkomende overheidsorganen. Zij is in staat tot één gericht optreden tegen schadelijke kartels en prijsafspraken, bijv. door zich op buitenlandse bedrijven te oriënteren of een bestaande spreiding van de vraag over verschillende bedrijven te beëindigen en de totale vraag op één bepaald bedrijf te concentreren. In het laatste geval wordt een zekere afhankelijkheid van het inkooporgaan bewerkstelligd, waardoor de geneigdheid zal ontstaan zich van het kartel of de prijsafpraak los te maken.

Eenmaal ingesteld op de grote vraag van het centrale inkooporgaan, is het voor het betrokken bedrijf niet aantrekkelijk deze weer te moeten verliezen. Anderzijds geeft de klantzie van het centrale inkooporgaan een stevige garantie tegen eventueel kwaadwillende concurrenten. Samenbundeling van de behoeften binnen één organisatie geeft derhalve in commercieel opzicht de beste mogelijkheden.

5. Typebeperking, standaardisatie en normalisatie.

Door de inkoop van een centraal punt uit te leiden zal het mogelijk zijn tot een zekere beperking te komen van het aantal typen en modellen, dat door de verschillende organen wordt gebruikt. Is dit op zichzelf reeds een voordeel door de vergroting van de vraag naar artikelen van het type, dat zal worden aangehouden, het opent ook de weg naar de invoering van standaardartikelen, die in serieproduktie en dus goedkoper kunnen worden gefabriceerd.

Teneinde wat de deugdelijkheid van het artikel betreft geheel verantwoord te zijn zou het centrale orgaan bovendien de normalisatie van dergelijke standaardartikelen kunnen bevorderen. Ook in administratief opzicht zou normalisatie een belangrijke vereenvoudiging betekenen, omdat bij de bestelling kan worden volstaan met een verwijzing naar het desbetreffende normblad.

Wegens de vijf hiervoor genoemde redenen zal het optreden van één centrale inkooporganisatie ten behoeve van

de rijksoverheid tot aanmerkelijke bezuinigingen kunnen leiden. Ik verbind hieraan echter één voorwaarde, nl. deze, dat een zo doeltreffende en efficiënte organisatie wordt opgebouwd, dat een vlotte en soepele functionering van het centrale inkoopapparaat in alle opzichten gewaarborgd is. Om dit te kunnen bereiken is een aantal punten van belang:

1. De artikelen, die het centrale inkooporgaan pleegt in te kopen, dienen overzichtelijk te worden gecatalogiseerd en gecodificeerd. Daarbij moet een zodanige rubricering, groepering en onderverdeling worden aangebracht als het meest met de aard der artikelen in overeenstemming is. Voorts dienen de catalogi van een alfabetische index te zijn voorzien en aan alle afnemers en ingeschreven leveranciers ter beschikking te worden gesteld. Door het gebruik van dergelijke catalogi is het mogelijk in korte tijd op eenvoudige manier veel bestellingen te doen vooral wanneer met bestelformulieren van een bepaald model wordt gewerkt en een uniforme bestelmethode wordt gevolgd.

2. Er worden alleen zaken gedaan met leveranciers, die zijn ingeschreven. Inschrijving is slechts denkbaar, indien de betrokken firma redelijk goede producten levert, bereid is op de algemene inkoopvoorwaarden van het centrale orgaan te leveren, behoudens uiteraard in uitzonderingsgevallen zich wil houden aan de administratieve spelregels; die het centrale orgaan ter fine van een goede functionering van de centrale inkoop heeft voorgeschreven en bepaalde kortingen, bonificaties, premies of andere bijzondere condities aan de inkoopcentrale toestaat.

3. De zelfwerkzaamheid van de afnemende diensten en instellingen dient zover mogelijk te worden uitgebreid, m.a.w. de centrale inkoop dient zoveel mogelijk gedecentraliseerd te worden uitgevoerd. Dit kan door de volgende middelen worden bereikt:

a) rechtstreekse levering op afroep van de afnemende diensten en instellingen van artikelen, waarvoor het centrale orgaan een zgn. moederorder heeft geplaatst tot een hoeveelheid overeenkomende met de geschatte behoeften van alle afnemende diensten en instellingen;

b) rechtstreekse bestelling door de afnemende diensten en instellingen bij de ingeschreven firma's van een groot aantal daarvoor aangewezen artikelen eventueel met inachtneming van een zekere beperking naar hoeveelheid of geldsbedrag;

c) opslag door het centrale orgaan van veel gevraagde, goed houdbare, niet te volumineuze en niet te kostbare artikelen en rechtstreekse bestelling door de afnemende diensten en instellingen bij de depothouder.

Ter bevordering van deze zelfwerkzaamheid ware gebruik te maken van een op de catalogi aansluitende klapper, waarin de artikelen worden vermeld; die op de wijze als onder a, b en c is aangegeven dienen te worden aangeschaft en de leveranciers en depothouders worden genoemd; van wie deze artikelen betrokken moeten worden. In deze klapper, die uiteraard alleen bestemd is voor de afnemende diensten en instellingen, zal door het gebruik van een bepaalde codering moeten worden aangegeven hoe de vergelijking tussen de verschillende leveranciers uitvalt wat de kwaliteit van de produkten en de te behalen voordelen betreft. Een eventuele stijging van het kortingspercentage bij bestellingen boven een zeker kwantum dient daarin eveneens tot uiting te worden gebracht.

4. De gegevens over de omzetten dienen statistisch te worden bewerkt. Zo zal moeten worden vastgesteld, hoe groot de omzetten per leverancier en afnemer zijn en hoe

veel van bepaalde artikelen en per artikelengroep wordt omgezet. Ter verdeling van de omzetbonificaties zal het voorts nodig zijn te weten, hoeveel elke afnemer van bepaalde artikelen bij een bepaalde leverancier heeft gekocht. De omzetcijfers geven de inkooporganisatie inzicht in de trend van de aanschaffing der diverse artikelen en in het aandeel dat de verschillende leveranciers en afnemers in de totale goederenbeweging hebben. Het moge duidelijk zijn, dat zij een geschikt uitgangspunt vormen voor het inleiden van nieuwe besprekingen over de bijzondere condities, die de leveranciers het inkooporgaan kunnen bieden.

5. Er dient een effectieve maar geen perfectionistische controle te zijn. Deze controle is nodig om te verifiëren of de leveranciers zich aan de met hen overeengekomen regelingen en prijzen houden, de afnemers de voorschriften in acht nemen en een juiste bestelpolitiek volgen en de rekeningen met de orders in overeenstemming zijn. Het laatste punt is het minst belangrijke, omdat ook de afnemende diensten en instellingen, waar de goederen worden afgeleverd, in staat zijn deze verificatie te verrichten. De beide andere controles kunnen echter alleen door het centrale orgaan zelf geschieden.

Om de uitvoering daarvan mogelijk te maken dienen de orders en de rekeningen ter kennis van het centrale inkooporgaan te komen. Trouwens, dit is ook noodzakelijk om tot een statistische bewerking van de omzetcijfers te kunnen komen. Administratief is het de eenvoudigste oplossing, indien de leveranciers hun rekeningen in tweevoud aan het centrale inkooporgaan zenden, dat één van beide exemplaren voorziet van een ontvangststempel en terstond voor betaling doorzendt naar de afnemer. Betalingskortingen kunnen op deze wijze nimmer verloren gaan door de schuld van het inkooporgaan, ook al is de gestelde termijn erg kort.

De orderbiljetten zijn reeds in het bezit van het inkooporgaan, indien het de orders zelf plaatst. Betreft het rechtstreekse bestellingen van de afnemende diensten en instellingen, dan dienen de bestelorders in tweevoud aan de leveranciers te worden uitgegeven, zodat bij de facturering aan het centrale orgaan één van de twee exemplaren kan worden medegezonden. Factuur en orderbiljet zijn op deze wijze automatisch bij elkaar gesorteerd. Indien betaling door de afnemers slechts is toegestaan, op voorwaarde dat de rekening van het ontvangststempel van het inkooporgaan is voorzien, sluit de administratieve organisatie volledig.

De controle moet niet zodanig zijn, dat alle rekeningen en orders worden getoetst. Men volsta met een gerichte steekproefcontrole, waarbij alle ingeschreven firma's en alle afnemende diensten een zekere tijd aan de hand van de rekeningen en orderbiljetten worden gecontroleerd. De frequentie van de controle der verschillende leveranciers en afnemers en de duur daarvan dienen af te hangen van de betekenis hunner omzetten en de uit ervaring gebleken accuratesse hunner administraties.

De controle is in feite een controle achteraf, want met betaling van de facturen wordt niet gewacht. Dit behoeft evenwel geen bezwaar te zijn, mits maar met de leveranciers is afgesproken, dat fouten binnen een zekere tijd, bijv. een jaar na de levering, nog gecorrigeerd kunnen worden. Immers, het zal wel duidelijk zijn, dat een gerichte steekproefcontrole slechts dan aanvaardbaar is, indien, bij de ontdekking van fouten met een systematisch karakter correctie hiervan binnen zekere grenzen ook mogelijk zal

zijn, voor zover ze zijn gemaakt gedurende de tijd, dat de betrokken firma niet werd gecontroleerd.

Een gerichte steekproefcontrole geeft voldoende zekerheid, dat de systematische fouten worden ontdekt. Incidentele fouten zullen er nog wel eens door glippen. Het nadeel hiervan weegt echter ruimschoots op tegen het voordeel van een goed geschoolde doch beperkte controle-afdeling, die haar taak uitsluitend repressief vervult en de betaling van de facturen in geen enkel opzicht ophoudt.

6. De administratie van het centrale inkooporgaan zal ten dele moeten worden gemechaniseerd. Zij zal bovendien de beschikking moeten hebben over de meest moderne hulpmiddelen op het gebied van de administratie en communicatie.

§

Indien aan genoemde eisen wordt voldaan, zal het centrale inkoopapparaat zijn taak op vlotte en soepele wijze kunnen vervullen. De kosten die met zijn functionering gemoeid zijn zullen slechts een fractie vormen van hetgeen door de centrale inkoop aan uitgaven wordt bespaard. Het centrale inkoopapparaat zal uiteraard geheel „selfsupporting” moeten zijn. Dit is het eenvoudigst te bereiken door de kosten, welke in een jaar zijn gemaakt over alle afnemers naar rato van hun omzetten om te slaan. Daar dit eerst kan worden gedaan, nadat een jaar verstreken is en er nu eenmaal in dat jaar toch allerlei uitgaven zijn te doen, zal met op schattingen gebaseerde voorheffingen moeten worden gewerkt. De liquiditeitspositie van het centrale inkoopapparaat zou evenwel versterkt kunnen worden door het blijvend de beschikking te geven over een kapitaal, te vormen uit waarborgsommen of entreegelden, die tot een bedrag van ten hoogste f. 50 per afnemer en ingeschreven leverancier betaald zouden moeten worden. Op deze wijze zou het centrale inkoopapparaat als een geheel op zichzelf staand overheidsbedrijf werkzaam kunnen zijn met een eigen begroting, los van de rijksbegroting.

Er bestaat binnen de overheidsadministratie één dienst, die de door mij geschetste figuur ener centrale inkooporganisatie enigermate nabij komt, d.i. het Rijksinkoopbureau. In art. 4, lid 1 van het K.B. dd. 28 maart 1949, no. 21 — „Regeling Werking R.I.B.” — wordt imperatief voorgeschreven, dat de rijksinstellingen en de daarmee gelijkgestelde instellingen bij de aanschaffing van een groot aantal goederen van de bemiddeling van dit bureau gebruik moeten maken. Het principe en de werkzaamheid van de centrale inkoop liggen hierin duidelijk en volledig besloten. Het moet voor de Regering dan ook niet moeilijk zijn om te bevorderen, dat van het Rijksinkoopbureau, dat nu reeds zo nuttig werkzaam is, met inachtneming van hetgeen ik hiervoor heb uiteengezet, het enige tevens centrale inkoopapparaat van en voor de rijksoverheid wordt gemaakt met de bevoegdheid uiteraard zijn diensten ook te verlenen aan de organen en instellingen van de lagere overheden.

^s-Gravenhage.

Dr. Mr. N. H. WIARDA.

Leeft met Uw tijd mee!

Leest de „E.-S.B.”

In dit slotartikel over de crisis in de Europese melkveehouderij worden achtereenvolgens de mogelijkheden van produktiebeperking en afzetvergroting in beschouwing genomen. Een vrijwillige produktiebeperking is niet te verwachten. Het verlagen van de prijzen is ongewenst uit het gezichtspunt van een evenwichtige inkomensverdeling. Bovendien moet de effectiviteit op korte termijn van een dergelijke verlaging sterk worden betwijfeld. De vraag is, of niet doelbewust moet worden aangestuurd op een structuurverandering der Nederlandse landbouwproduktie. Misschien kan een beperking van de garantieprijzen tot een basiskwantum, dat slechts een gedeelte der produktie omvat, tot omschakeling naar andere produktierichtingen leiden. Een veel aantrekkelijker weg is het stimuleren van de afzet. Het overschot is uiteindelijk niet onoverkomelijk groot. Over het algemeen is het afzetapparaat der Europese melkveehouderij voor versterking vatbaar. Het is wenselijk om althans een deel van het surplus voor de leniging van de nood in Azië en Afrika aan te wenden.

De Europese melkveehouderij in beweging

(II)

De conclusie van het voorgaande artikel was, dat er op de zuivelmarkt een permanente crisis dreigt. Er is een discrepantie tussen vraag en aanbod van 1 pCt. per jaar van de jaarlijkse produktie. Dit verschil in vraag en aanbod zal elk jaar groter worden. Het is dus wel de moeite waard om te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om voor de toekomst evenwicht te verkrijgen tussen vraag en aanbod. Achtereenvolgens zal een aantal mogelijkheden worden beschouwd. Nagegaan zal worden welke methoden er zijn om de produktie te beperken. Daarna zal nagegaan worden of er mogelijkheden zijn voor een afzetvergroting.

Problemen der Nederlandse landbouwpolitiek.

Alvorens de middelen voor produktiebeperking in beschouwing te nemen, is het nuttig een viertal vragen te overwegen.

In de eerste plaats is er de vraag in welke richting de produktie van de Nederlandse landbouw op langere termijn moet gaan. Aan de ene kant is er het produkt melk, dat alleen via rechtstreekse hulp uit de Schatkist de kostprijs vergoed kan krijgen: de kostprijs bedraagt ca. f. 0,29, de marktopbrengst ca. f. 0,21; de Overheid vergoedt de resterende f. 0,08. Aan de andere kant zijn er produkten, die niet of in mindere mate afhankelijk zijn van hulp der Overheid. Het is de vraag, of het verantwoord is geweest het areaal grasland uit te breiden, zoals de laatste jaren is geschied.

TABEL 1. Oppervlakte cultuurgrond

	akkerbouw gewassen	blijvend grasland	Tuinbouw	
			in volle grond	gewassen onder glas
1950	919.777	1.317.111	133.302	3.285
1954	931.796	1.291.935	124.206	3.687
1958	875.369	1.324.559	124.990	4.490

Voor de uitbreiding van het areaal grasland zijn zeker wel redenen te noemen, die onafhankelijk zijn van de prijsontwikkeling. Zo zijn er economisch-technologische redenen, die vooral in de zandgebieden ertoe hebben geleid bouwland in te zaaien tot grasland. Op het ogenblik worden er redenen aangevoerd om een gebied als het Oltambt in Groningen van een zuiver akkerbouwgebied

tot een melkveehouderijgebied te maken. De juistheid van de aan te voeren en aangevoerde redenen voor deze omschakeling kan niet ontkend worden. De vraag is echter, of deze redenen belangrijk genoeg zijn om — gezien de prijsverhoudingen en de dreigende overvoering der zuivelmarkt — de omschakeling van akkerbouw naar melkveehouderij door te voeren.

Een tweede vraag, die na het voorgaande nog te meer klemmt, is, of de prijsverhouding tussen de diverse produkten wel juist is. De ontwikkeling van de prijsverhouding tarwe/melk en vlees/melk was als volgt:

TABEL 2.

Index prijsverhouding tussen tarwe en melk en vlees en melk
(Nederland 1951 = 100)

	Tarwe/melk	Vlees/melk a)
1951/52	93	97
1952/53	95	97
1953/54	92	93
1954/55	85	84
1955/56	81	86
1956/57	70	81
1957/58	75	76
1958/59	82	—

a) De vleesprijzen worden gevormd op de vrije markt.

Gegevens tot 1957/58: O.E.E.C. In 1959/60 vond opnieuw een geringe verhoging van de tarweprijs plaats bij een gelijkblijvende melkprijs.

Op korte termijn zal een dergelijke prijsontwikkeling niet direct leiden tot een (averechtse) omschakeling, op lange termijn echter wel.

Een derde vraag is, of het van jaar tot jaar toenemende veevoedergebruik juist is. De veehouder gaat, als hij na moet gaan hoeveel krachtvoer (en ook kunstmest en ruwvoer) hij moet aanwenden, althans theoretisch, uit van een melkprijs van f. 0,28, terwijl de marktwaarde maar f. 0,21 is. De ontwikkeling van het krachtvoergebruik is aangegeven in tabel 3.

Aangetekend moet worden, dat deze stijging plaatsvond bij geleidelijk dalende prijzen, behalve voor 1958/59, toen de prijzen niet onbelangrijk stegen.

Tenslotte een vierde vraag: Het is voor ons land, ondanks de algemene noodzaak van een grote export, een klemmende vraag, of, gezien de marktontwikkeling, het nog

TABEL 3.

Gebruikte hoeveelheden krachtvoer/kg per koe a)

	51/52	52/53	53/54	54/55	55/56	56/57	57/58	58/59
Indexcijfer weidebedrijven	59	86	103	130	122	123	141	141
Indexcijfer zandbedrijven	68	88	103	120	121	134	149	148
(1951/56 = 100)								

a) Gegevens: L.-E.I.

wel een voordelige zaak is, in zo'n belangrijke mate een *zuivelexportland* te zijn. Voorlopig zal men moeten verwachten dat de wereldzuivelmarkt lage prijzen zal geven. Onze melkveehouderij zou zeer sterk staan en de toekomst met vertrouwen tegemoet kunnen zien, als het mogelijk was de melkproductie af te stemmen op de behoeften der binnenlandse markt en de mogelijkheden der Euromarkt.

Als het getij verloopt — en het getij op de wereldmarkt is gedurende de laatste jaren tegen ons en zal dat in de komende jaren blijven — moeten de bakens worden verzet. Zou een omschakeling naar andere produkten, bijv. naar de graansector, waarvan de productie in Euromarkt-verband tekortschiet t.a.v. de vraag, of naar de tuinbouwsector met grote mogelijkheden en zijn teeltregeling — en voor onze landbouw en voor onze nationale economie niet beter zijn? De vooruitzichten in de rundvleessector lijken goed. In de E.E.G. — met een op het ogenblik gezonde markt — wordt een stijging van het verbruik verwacht van 28 pCt. tegen een produktiestijging van 27 pCt. Onze landbouw zou sterker staan, als het mogelijk was minder melk te produceren. De vraag is, of niet doelbewust moet worden aangestuurd op een structuurverandering der Nederlandse landbouwproductie.

Middelen van produktiebeperking.*Vrijwillige produktiebeperking.*

Theoretisch is er natuurlijk de mogelijkheid dat de melkveehouders vrijwillig besluiten de productie van melk met enkele procenten per jaar te verminderen, of althans de melkaflevering aan de fabrieken met enkele procenten te verlagen. Zij zouden voorlopig kunnen afzien van het toepassen van technische vernieuwingen of zij zouden er hun gemak van kunnen gaan nemen, zonder nu nog direct een vrije zaterdagmiddag, een vrije zondag of een vijfdaagse werkweek te wensen.

Ook de landbouwvoorlichting en de ruilverkavelingen zouden afgeschaft kunnen worden. Er zijn heel wat theoretische bespiegelingen mogelijk en er kunnen parallellen worden getrokken met hetgeen in de industrie buiten de landbouwsector vaak gebeurt. Doch de conclusie moet zijn, dat deze methode in de landbouw geen schijn van kans maakt. De gezamenlijke veehouders hebben belang bij minder melk, doch de individuele veehouder heeft belang bij een zo hoog mogelijke melkproductie.

Prijzmaatregelen.

In andere sectoren der maatschappij voert een verlaging der producentenprijs vrijwel steeds tot een beperking der productie. Het ligt dan ook voor de hand dat de gedachten van velen uitgaan naar dit middel, om evenwicht te verkrijgen tussen vraag en aanbod.

Er zijn bij toepassing van dit middel in de melkveehouderij twee vragen te stellen, nl. of het middel geoorloofd is en of het effect belooft.

De eerste vraag heeft als achtergrond het feit dat een melkprijsverlaging voor de producent rechtstreeks leidt tot een aantasting van het agrarisch inkomen. In deze tijd, voor de meesten een tijd van voorspoed en welvaart als nimmer de voren, komt als vanzelf de vraag op, of dit acceptabel is. Een duidelijk verschil in welvaartsontwikkeling tussen verschillende groepen der bevolking is in het algemeen ongewenst. Bovendien zal — hierbij vooruitgrijpend op de beantwoording van de tweede vraag — een melkprijsverlaging alleen dan effect hebben, als deze gedurende een zeer lange periode wordt toegepast, en dus het agrarisch inkomen gedurende een zeer lange tijd achterblijft bij het inkomen van de overige sectoren der maatschappij.

Reeds nu kan gesproken worden van een afwijkende welvaartsontwikkeling tussen stad en platteland. De heer Louwes — oud-voorzitter van het Landbouwschap en herhaaldelijk doelwit van kritiek en verguizing van ontevreden boeren en van de veel gelezen extreme boerenbladen — omschreef de situatie aldus in zijn nieuwjaarsrede:

„Er is een steeds breder wordende kloof tussen tal van werkers in de industrie, de handel en de administratieve beroepen enerzijds en tal van werkers in de landbouw anderzijds. De moderne welvaartsontwikkeling, de automatisering in de industrie en diverse andere factoren maken dat de werktijd voor steeds grotere groepen van ons volk kan worden verkort.

In de landbouw is er veeleer een tegengestelde ontwikkeling. De welvaart in de landbouw kan geen gelijke tred houden, het woonklimaat blijft meer en meer ten achter en de gebondenheid aan het bedrijf neemt — doordat gehuurde arbeid voor het gemiddelde melkveehoudersbedrijf bijna niet meer is te betalen — toe. Belangrijke groepen van onze agrarische bevolking staan feitelijk buiten de ontwikkelingsgang van de tijd, die zij niet kunnen of willen volgen en die zij zelfs met meer of minder sterke wrevel tegemoet zien”¹⁾.

Zelfs in ons rustige land met zijn rustige boerenbevolking, vinden de laatste tijd uitbarstingen van ontevredenheid plaats, die vanuit de bovengeschetste achtergrond begrepen moeten worden (agitatie op de Veluwe en Zuid-Drente tegen het Landbouwschap). In Duitsland wordt de landbouwpolitiek beheerst door „overwegingen van binnenlandse politiek, die tot achtergrond hebben, iedere verscherping van het toch al hachelijke conflict tussen Regering en boerenbond uit de weg te gaan” (aldus een citaat dat de situatie scherp tekent). Op het Franse platteland heerst grote onrust en hebben vele betogingen plaats gevonden, waarvan er zelfs één, die te Amiens, de voorpagina's van de ochtendbladen bereikte. In België vindt zo af en toe een mars van boeren naar Brussel plaats.

De boer voelt zich bedreigd. Hij weet dat hij „modern” moet zijn, maar voelt intuïtief ergens een duistere dreiging. Hij rationaliseert zijn productie, maar voelt zich desalniettemin onzeker. En uiteindelijk is hij van mening dat hij recht heeft op een gelijkwaardig inkomen. Wat hij doet is, economisch gezien, niet te veroordelen, althans zeker niet in ernstiger mate dan hetgeen elders geschiedt. Veel uiterlijke economische rationaliteit is slechts schijn (zie Galbraith: „The affluent society” en ook Vance Packard: „The hidden persuaders”). Een politiek, gericht op produktiebeperking via prijsverlaging, zou de reeds nu aanwezige spanningen zeer sterk vergroten. Zeker voor een sociale politiek, gedragen door het christelijk solidariteitsbesef, die aan de zijde staat van de zwakkere, en dat is in deze tijd de bedreigde boer, is een drastische verlaging van de melkprijs niet acceptabel.

¹⁾ Aldus een uitvoerig persverslag in „Melk” van 30 januari 1960, orgaan van de Coöperatieve Melkcentrale (C.M.C.).

De tweede vraag was, of een dergelijke politiek op korte termijn veel effect zal hebben. Zeker voor de korte termijn kan hieraan sterk worden getwijfeld. De volgende argumenten zijn te noemen:

a) Voor de kleine boer zijn bijna alle kosten vast, terwijl de mogelijkheid voor omschakeling gering is, althans op korte termijn. Zeker een kleine reductie in de melkprijs zal niet veel uitwerken. Door de mechanisatie van de grotere bedrijven (machinaal melken in plaats van het gebruik van gehuurd personeel) is ook bij deze bedrijven de mogelijkheid om op korte termijn de produktie te beperken of om te schakelen op andere produkten gering.

b) Een laag prijs- en inkomenspeil zal de veehouders nog meer dan tot dusver stimuleren tot het toepassen van technische vindingen. Er bestaat, zoals wij in ons eerste artikel reeds opmerkten, een aanzienlijke „lag” tussen hetgeen technisch mogelijk is en hetgeen de gemiddelde veehouder hiervan in de werkelijkheid toepast. Het gevaar voor een „innovation”-golf is bij een lage prijs aanwezig.

Hoewel er niet het laatste woord mee gezegd wordt, is het nuttig de ontwikkeling van melkprijs en produktie in de jaren vóór de oorlog te bezien. Het betreft een periode met zeer duidelijke prijsveranderingen; de tabel heeft, doordat de jaren 1925 tot 1930 erin opgenomen zijn, niet uitsluitend betrekking op jaren van depressie.

TABEL 4.

Jaar	Melkproduktie Nederland	Melkproduktie Friesland	Melkprijs Friese Bond
1925/26	100	100	100
1926	109	107	80
1927	113	109	86
1928	116	114	90
1929	120	110	83
1930	122	110	66
1931	122	109	48
1932	120	114	45
1933	127	113	45
1934	127	119	44
1935	134	122	48
1936	139	133	50
1937	143	134	59
1938	143	136	56
1939	148	139	61

Wij zien een stijgende produktie bij een constant dalende prijs. De effectiviteit van het middel van prijsverlaging is althans op korte termijn dus wel aan twijfel onderhevig. Ook de laatste twee jaar is het middel in Nederland toegepast door de garantieprijs te beperken voor een hoeveelheid van 5 mrd. kg melk, een overigens wel wat omslachtige wijze van prijsverlaging. Het effect van de beperking was een verlaging van de garantieprijs van bijna 0,9 ct. per kg, op een officiële garantieprijs van 28,9 ct. per kg. Ondanks deze verlaging gedurende de laatste twee jaar, stijgt de melkproduktie per saldo sneller dan ooit. Op lange termijn blijft er natuurlijk wel de mogelijkheid tot produktie-omschakeling.

Het stimuleren van de voortbrenging van andere produkten dan melk is naast het verlagen van de melkprijs nog met een andere methode mogelijk, nl. door een prijsverhoging van tarwe, vlees e.d. Een bezwaar van deze methode is, dat een geringe prijsverhoging — gezien de voorkeur die de Nederlandse boer in het algemeen heeft voor de melkveehouderij — niet erg veel effect zal hebben end at een aanzienlijke verhoging budgettaire en loonpolitieke bezwaren oproept. Evenwel blijft vooral de vraag van de juiste structuur der Nederlandse landbouwproduktie klemmen.

Structuurpolitiek.

Een andere oplossing is te vinden in het voeren van een structuurpolitiek, welke gericht is op een vermindering van het aantal boeren. Deze politiek kan slechts op zeer lange termijn effect sorteren. Om deze reden en gezien de vele complicaties die het voeren van een dergelijke politiek meebrengt, zal hier worden volstaan met het noemen van deze mogelijkheid. Gememoreerd zij slechts, dat tussen 1950 en 1958 het aantal melkveehoudersbedrijven op geheel vrijwillige basis terugliep van 217.060 tot 197.728. De bedrijfsomvang van de resterende bedrijven nam ongeveer evenredig toe.

In dit verband kan ook de daling van het aantal landarbeiders worden genoemd. Dit aantal daalde tussen 1947 en 1957 met 38 pCt., terwijl voor de eerstvolgende tien jaren nog eens een daling met 25 pCt. wordt verwacht. De mannelijke agrarische beroepsbevolking verminderde sinds 1947 met gemiddeld 2 pCt. per jaar. Op den duur is wellicht via het voeren van een actieve structuurpolitiek een situatie te bereiken als nu in Denemarken, Australië, de Verenigde Staten en Nieuw-Zeeland aanwezig is, met gemiddeld grote bedrijven en slechts een matige toename der melkproduktie gedurende de laatste jaren. Voorlopig is het echter in Europa nog lang niet zo ver.

Het systeem van Prof. Horryng.

Een systeem dat de melkveehouderij een redelijk inkomen kan garanderen en toch ten volle recht doet wederbaren aan de in het begin gestelde vier vragen, is het beperken van de garantieprijs tot een basiskwantum, dat slechts een gedeelte der produktie omvat. Dit systeem is ontwikkeld door Prof. Dr. J. Horryng. De melkveehouder kan bij dit systeem, voor bijv. 80 pCt. van zijn gemiddelde melkproduktie, gedurende één of meer jaren een prijs gegarandeerd krijgen, die, tezamen met de resterende 20 pCt. die niet meer dan de wereldmarktprijs opbrengt, hem een redelijk inkomen garandeert. De garantieprijs voor het basiskwantum van 80 pCt. moet dan uiteraard liggen boven de kostprijs. De marktprijsverhoudingen werken dan rechtstreeks door in de melkveehouderij; een eventueel verantwoorde en noodzakelijke produktiebeperking of omschakeling op andere produkten wordt automatisch en geleidelijk uitgevoerd.

Het systeem heeft helaas in landbouwkringen een slechte naam. Waarschijnlijk is dit mede te danken aan het tijdstip, waarop het ontwikkeld werd. Toen was er nl. van een zuivelcrisis in de ernstige mate zoals wij die nu kennen, nog geen sprake. Daarnaast is men van mening, dat bij een systeem van een toeslag per ha het landbouwbeleid teveel het karakter van „steun” zal krijgen. Dit psychologische bezwaar is o.i. van geringe waarde. Een bedrag van f. 350 mln. dat de Overheid dit jaar op de zuivelrekening zal moeten bijpassen, heeft hetzelfde nadeel. Verder is men, vooral ook in ambtelijke kringen, bevreesd dat het systeem tot administratieve moeilijkheden zal leiden.

Wij zijn tot de overtuiging gekomen dat deze moeilijkheden veel te groot worden gezien. Prof. Horryng heeft gesteld dat het systeem even eenvoudig werkt als het huidige, mits men de moed heeft af en toe een knoop door te hakken. Met het aanstellen van een gering aantal extra ambtenaren is het in elk geval uitvoerbaar en de individuele boer heeft van het systeem niet de minste hinder²⁾. O.i. behoeft het

²⁾ Tot degenen, die zich tegen dit systeem gekeerd hebben, behoorde in het verleden ook schrijver dezes.

standpunt van de georganiseerde landbouw herziening. De geringe bezwaren wegen niet op tegen de zeer belangrijke voordelen. Het systeem kan de positie van onze landbouw belangrijk versterken — zij het dat niet op korte termijn resultaat is te verwachten — en dat is zeer beslist wel een offer waard! Slechts in een evoluerende Euromarkt — doch eerst nadat in deze markt een gemeenschappelijk prijspeil is gerealiseerd en dit prijspeil ook in ons land is doorgewerkt — kan het systeem misschien weer overbodig worden. In de andere E.E.G.-landen is het systeem voorlopig alleen in Duitsland toepasbaar.

Afzetstimulering.

Het resumé der middelen, dat kan leiden tot produktiebeperking, was niet bemoedigend. Op korte termijn is er niet veel effect van te verwachten. Voor Nederland kan misschien toepassing van het systeem van een garantieprijs voor een basiskwantum leiden tot een kiezen van andere produktierichtingen. Een veel aantrekkelijker weg voor het oplossen der crisis zou bewandeld worden, indien de afzet in voldoende mate gestimuleerd kan worden. Het in 1965 dreigende overschot is uiteindelijk niet onoverkomelijk groot. Voor het O.E.E.C.-gebied komt het neer op 0,7 kg boter of 1,7 kg kaas of 17 liter consumptiemelk per hoofd der bevolking. Ter vergelijking kan dienen een overzicht van de consumptie per hoofd der bevolking in het O.E.E.C.-gebied.

TABEL 5.

Consumptie van melk en zuivelprodukten in een aantal O.E.E.C.-landen 1958/1959

E.E.G.	Consumptie-melk in liters	Kaas in kg	Boter in kg
Nederland	174,6	7,7	4,6
België	101,4	5,3	8,7
Frankrijk	107,3	9,2	6,1
Duitsland	111,9	6,7	6,4
Italië	59,2	6,5	1,5
Gemiddeld	98,9	7,3	4,9
Overige O.E.E.C.-landen			
Noorwegen	230,2	9,0	3,1
Zweden	189,7	6,4	8,7
Denemarken	166,4	7,7	9,9
Engeland	152,3	3,9	7,4
Ierland a)	193,5	0,7	14,9
Zwitserland	213,0	8,0	6,0
Oostenrijk	176,6	3,9	3,6
Gemiddeld a)	168,0	5,2	6,9

a) 1957/58.

De grote verschillen in de consumptie per hoofd der bevolking doen vermoeden dat er in de meeste landen bij een of meer produkten ruimte is voor afzetvergroting. Voor een sterk afzetapparaat dat stabiele prijzen kan garanderen, over enkele sterke merken beschikt en dat het raffinement heeft der kosmetische industrie, de vindingrijkheid der chemische industrie en het researchapparaat der grote concerns, zou het geen grote moeite zijn om het overschot gelijk aan 200.000 ton boter onder te brengen. Er zouden nieuwe produkten ontwikkeld worden en er zou een grootscheepse verkoopcampagne — ondersteund door de modernste reclamemiddelen — gevoerd worden. Het overschot kan bovendien gespreid worden over alle produkten. Het moet mogelijk zijn met de techniek, gebruikelijk in andere bedrijfstakken, de vraag te vergroten. Over het algemeen is echter het afzetapparaat der Europese melkveehouderij zwak. Volgens Galbraith heerst in nog slechts weinige sectoren, zoals enkele takken van landbouw, visserij en enkele sectoren der textielindustrie, de volledige

concurrentie. In de belangrijke sectoren der industrie worden allerlei oligopolistische en monopolistische markt vormen aangetroffen; daar heerst over de gehele linie het systeem der beperkte mededinging.

Zeker voor Nederland is het bezit van een krachtige afzetorganisatie van niet te onderschatten betekenis; hierbij is ook te wijzen op het belang van een krachtig afzetapparaat voor de Euromarkt. Het stichten van een krachtig afzetapparaat behoeft niet moeilijk te zijn voor de Nederlandse melkveehouderij. Van de kaasproduktie is reeds 88 pCt. in handen der coöperatieve zuivelindustrie, van de boterproduktie 83 pCt., van de condensproduktie 53 pCt. en van de poederproduktie 75 à 80 pCt. Er wordt echter slechts 46 pCt. van de kaas, 46 pCt. van de boter en 44 pCt. van het melkpoeder via coöperatieve verkoopverenigingen afgezet. Daarbij treden de verkoopverenigingen allerminst als een eenheid op. Deze cijfers en feiten komen overeen met de conclusie van Galbraith, dat in de landbouw de verkoopcoöperaties, die zuiver het doel hebben de positie op de verkoopmarkt te versterken, tot dusver in veel mindere mate geslaagd zijn dan inkoop- en produktiecoöperaties³⁾.

Zorg voor de afzet is bijzonder nodig in de zuivelsector. Een typerend voorbeeld is de ontwikkeling van de afzet van zuivelprodukten in de laatste drie maanden van het vorige jaar en de eerste maanden van dit jaar. Door een tijdelijk tekort aan zuivelprodukten, maar meer nog door speculatieve aankopen, stegen de prijzen eind oktober en begin november tot voor zuivelprodukten ongekende hoogten. Het effect op de consumptie van boter in Nederland is weergegeven in de hierna volgende tabel; in andere landen vond een soortgelijke ontwikkeling plaats.

TABEL 6.

Ontwikkeling van de detailhandelsprijs en het verbruik van boter

periode van 4 weken	detailhandelsprijs 1959	verbruik	detailhandelsprijs 1960	verbruik
1	f. 4,19 per kg	4.137 ton	f. 5,02	2.614
2	f. 4,24 "	4.229 "	f. 5,02	2.456
3	f. 3,93 "	4.545 "	f. 4,13	3.027
4	f. 3,85 "	4.487 "	f. 4,13	3.280
5	f. 3,85 "	4.691 "		
6	f. 4,14 "	4.593 "		
7	f. 4,64 "	3.702 "		
8	f. 4,67 "	3.829 "		
9	f. 5,02 "	3.383 "		
10	f. 5,45 "	2.980 "		
11	f. 6,14 "	2.270 "		
12	f. 6,33 "	1.869 "		
13	f. 4,99 "	2.643 "		

Uit deze tabel blijkt dat de consumenten door de hoge boterprijzen in de perioden 10,11 en 12 voor langere tijd werden afgeschrikt. Zij verloren het vertrouwen in dit produkt. Het gevolg was dat het verbruik in de eerste vier maanden van dit jaar 1.000 ton per maand of bijna 25 pCt. lager lag dan bij een gelijke prijs in 1959 (vergelijk bijv. periode 3 en 4 in 1960 met periode 2 en 6 in 1959).

De conclusie moet luiden, dat de zuivelmarkt perspectieven biedt voor een vergroting van de afzet. Het dreigende overschot is niet van dusdanige omvang, dat het niet via moderne methoden op de markt is onder te brengen. De afzetorganisatie is op diverse punten voor versterking vatbaar. Overleg op Europees niveau t.a.v. de afzetproblemen via de verschillende internationale zuivelorganisaties lijkt op zijn plaats.

³⁾ Zie: Galbraith: „American capitalism. A concept of countervailing power”.

met één aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' hebt U 150 ijzers in het vuur

Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' maakt U mede-eigenaar van een grote, deskundig samengestelde-aandelenportefeuille, die een aantrekkelijk rendement oplevert. S-p-r-e-i-d-i-n-g over meer dan 150 fondsen beperkt het risico. Bovendien bestaat goede kans, dat Uw bezit in waarde vermeerdert. Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM.

ned

(Advertentie)

Afzet in onderontwikkelde landen.

De behoefte aan zuivelprodukten is uiteindelijk zeer groot. Vooral in Azië en Afrika bestaat voorlopig een onbeperkte behoefte aan voedsel; de Europese melkveehouderij zou in staat zijn mede in deze behoefte te voorzien. Een groot deel van deze vraag is echter niet effectief wegens gebrek aan voldoende koopkracht⁴⁾. Evenwel is het probleem der onderontwikkelde gebieden een wereldprobleem van de eerste orde. Getracht zou moeten worden het surplus althans ten dele ter leniging van deze wereldnood aan te wenden. In Engeland bestaat 15 pCt. van de afzet van consumptiemelk — dat is ca. 12 pCt. der totale Engelse melkproduktie — uit gratis afzet aan ziekenhuizen, sociale instellingen, scholen e.d. In Azië en Afrika zijn op dit gebied nog veel grotere mogelijkheden via de afzet van goed oplosbaar melkpoeder.

Voorwaardè is, dat in Europa een organisatie wordt opgericht, die de hulpverlening in de vereiste omvang kan organiseren. Het initiatief zou kunnen uitgaan van de Europese melkproducentenorganisaties. Zo erg moeilijk behoeft dit niet te zijn. Het is tenslotte aan het Nederlandse afzetapparaat alleen al gelukt een zuiver commerciële afzet van condensa — door de relatief hoge prijzen voornamelijk aan de hogere klassen der samenleving — van 200.000 ton op te bouwen. Ook de Verenigde Staten hebben in de jaren, dat zij met zuiveloverschotten te worstelen hadden, de oplossing gezocht in afzet in Azië en Afrika.

Overheidshulp en prijsverlaging.

Tenslotte is er, als alle middelen zouden falen, de mogelijkheid om de zuivelcrisis op de een of andere wijze op haar beloop te laten en de consumentenprijzen te laten dalen totdat de afzet voldoende is toegenomen. Aanvaard moet dan worden, dat uit de rijksmiddelen jaarlijks een

⁴⁾ Misschien is het wel mede de taak der economie om, naast de maatstaf van de koopkracht, anderè maatstaven — van hogere orde — te ontwikkelen. De maatstaf van de koopkracht is in onze maatschappij van betrekkelijke overvloed en gelet op de schrille tegenstelling in rijkdom tussen het Westen en het overige deel van de wereld, uiteindelijk van relatieve betekenis.

niet onbelangrijke som dient te worden bijgepast om de melkveehouderij een redelijk inkomen te verzekeren. De hulp van de Overheid is te rechtvaardigen door te wijzen op de zojuist beschreven zwakte van de landbouw op het gebied van de afzet. De redenering moet dan zijn, dat de industrie zichzelf helpt — op wat voor wijze dan ook — en dat het billijk is dat de Overheid de landbouw — die zichzelf niet voldoende kan helpen — ter zijde staat. Het is de minst elegante oplossing, doch helaas de methode die praktisch de meeste kans maakt.

Als voorbeeld kunnen dienen de voorstellen die de Europese Commissie heeft gedaan voor het voeren van een gemeenschappelijk zuivelbeleid. Voor de zuivelprodukten wordt een richtprijs vastgesteld. Een overschot wordt, zodra de interventieprijs wordt overschreden, uit de markt genomen via het opkopen van boter. De aldus gevormde botervoorraad wordt later tegen lage prijzen afgezet. De verliezen worden gedragen door de staatskassen, die het verschil tussen de interventieprijs en de opbrengstprijs bij latere verkoop moeten dragen, door de margarine-industrie die afzet verliest, doch vroeger ten dele afzet ten koste van de melkveehouderij heeft opgebouwd en door de producent van plantaardige vetten, veelal woonachtig in de onderontwikkelde landen. De consumenten zijn degenen die eerst profiteren en vervolgens via de belasting een offer brengen.

Veel acceptabeler zou uiteraard zijn, een overschot in de vorm van melkpoeder uit de markt te nemen en hiervoor een duurzame afzet te zoeken in Azië en Afrika. Een soortgelijke methode als de Europese Commissie aanbeveelt, wordt reeds door vele landen toegepast. In deze landen wordt — teneinde het binnenlands prijspeil van zuivelprodukten te handhaven — dreigende overschotten in de vorm van boter uit de markt genomen, en vervolgens afgezet op de Engelse markt. Op deze wijze is bijv. ook de crisis van 1958 bestreden. Bij degenen, die het verlies dragen, komen in dit geval nog de boeren in landen, die via een afzet op de Engelse markt een bestaan hadden opgebouwd zoals bijv. de Deense boeren, die tot dusver vrijwel zonder regeringshulp moesten werken.

⁵⁾s-Gravenhage.

Drs. H. SCHELHAAS.

Beschouwingen over het Radcliffe-rapport

(V)

Knelpunten bij de financiering van het bedrijfsleven (hoofdstuk XI).

De knelpunten, die bij de financiering van het Britse bedrijfsleven soms blijken op te treden, betreffen terreinen, die ook in Nederland nogal eens stof tot discussie plegen te geven. De eerste moeilijkheid, die besproken wordt, is de *exportfinanciering*, waarbij de bekende kwestie een rol speelt dat „exporters in this country now find themselves vying with their industrial competitors in other countries not only on the price and quality of their goods and on delivery dates but on the credit terms which they are prepared to offer” (par. 869). In het rapport wordt in hoofdzaak ingegaan op de exportkredietverzekering. De commissie maakt onder andere bezwaar tegen de eis van de „Export Credits Guarantee Department” (een onderdeel van het overheidsapparaat), dat tegelijk met het risico met betrekking tot de kredietwaardigheid van de debiteur, dat aan levering naar het buitenland is verbonden, ook het politieke risico en het risico ten aanzien van de deviezenbepalingen en de wisselkoers moet worden verzekerd.

Bijzonder voorzichtig is de commissie als zij in een beoordeling treedt van de algemene klacht van het bedrijfsleven, dat er geen kredietverzekering wordt gesloten voor een periode langer dan vijf jaar. Het Ministerie van Financiën was bezorgd, dat bij een verlenging van de periode een internationale kredietwedren zou ontstaan, waar het Verenigd Koninkrijk zeker geen voordeel van zou hebben (par. 890). En ook de commissie-Radcliffe is van mening, dat tegenover het gevaar dat concurrenten mogelijk een langere garantie zouden kunnen krijgen, gesteld moesten worden de zwaardere belasting van de betalingsbalans en de veel moeilijker beoordeling van het risico bij verlenging van de periode. Indien het argument van de ontwikkeling der achtergebleven gebieden of de bevordering van de internationale handel naar voren wordt gebracht, dan meent de commissie dat niet een verlenging van de bewuste termijn in aanmerking komt, doch een ruimere verstrekking van *niet*-gebonden kapitaal.

Vermelding verdient verder nog, dat in het Verenigd Koninkrijk geen afzonderlijke instelling voor de exportfinanciering bestaat, doch dat de financiële middelen tot dusver in hoofdzaak van de joint-stock-banks komen. Het is wel merkwaardig dat in het land, waar van ouds een sterke voorkeur heerste voor het „self-liquidating” type bankkrediet, de algemene banken tegen het exportkrediet en andere kredieten op middellange termijn geen bezwaar maken, terwijl sommige Nederlandse algemene banken ten behoeve van deze kredieten bepaalde dochterinstellingen hebben opgericht, waardoor de middelen voor deze financiering op langere termijn worden verkregen dan bij de banken zelf gebruikelijk is.

Ten aanzien van het *landbouwkrediet* komt men in Groot-Brittannië dezelfde wensen van de zijde van de landbouw tegen als in andere landen, namelijk de behoefte aan een lage, uniforme en stabiele rente. De klacht van agrarische zijde dat er een „fundamental gap in the short-term credit structure” zou zijn, wordt door de commissie niet ge-

accepteerd. Zij wijst op het feit, dat het door de handelaren verleende krediet, dat veel duurder is, blijkbaar gemakkelijk door de boeren wordt opgenomen en heeft voorts de indruk gekregen dat het door de joint-stock-banks verleende agrarische krediet eerder wordt beperkt door terughoudendheid van de boeren om krediet op te nemen dan door tegenzin van de banken om dit krediet te verlenen.

Teneinde echter aan de bankdebiteur een groter gevoel van veiligheid te geven met betrekking tot de opzegbaarheid van de zijde van de bank, geeft de commissie in overweging op dit punt meer zekerheid te verstrekken, bijv. door een formele „term-loan” (het beste te vergelijken met het vaste voorschot, dat door de boerenleenbanken in Nederland wordt verstrekt), waardoor de terugbetalingsverplichting bij het sluiten van het contract exact wordt vastgelegd ¹⁾. Thans is ook voor middellange en lange termijn nog steeds de zgn. „bank advance” gebruikelijk, die „repayable at call and subject to annual review” is, en dus overeenkomt met wat wij noemen het rekeningcourant-krediet. De commissie wijst echter ook uitdrukkelijk op de voordelen van de laatste vorm en meent zelf dat de boeren voor een onmiddellijke opzegging van het rekeningcourant-krediet niet benauwd behoeven te zijn.

Aangezien zij de opvatting is toegedaan dat de banken in het algemeen niet in gebreke zijn om te voorzien in de kredietbehoeften van de boeren en er alleen wat meer contact tussen de banken en de boeren moet komen, voelt de commissie niets voor een nieuw instituut voor middellang agrarisch krediet, zoals door de georganiseerde landbouw werd gevraagd. En wat betreft het lange krediet, hier kunnen de bestaande Agricultural Mortgage Corporation en de joint-stock-banks in de behoefte voorzien.

Eveneens afwijzend staat de commissie tegenover het door de landbouwvertegenwoordigers verdedigde denkbeeld, dat de voor de boeren geldende rente op een zo laag mogelijk peil gestabiliseerd zou moeten worden, onafhankelijk van de geldende marktrente. Dit zou, aldus de commissie, neerkomen op een verdere subsidiëring van de landbouw en als deze gewenst zou worden, zou men dit beter kunnen doen in de vorm van rechtstreekse produktie-toeslagen.

Dit laatste kan moeilijk bestreden worden, doch wat de argumentatie ten aanzien van de andere in het geding zijnde punten aangaat, krijgt men wel sterk de indruk, dat de commissie zich in belangrijke mate heeft laten leiden door de voorlichting van de zijde van het bankwezen. Ongetwijfeld zal een zekere terughoudendheid van de boer een rol spelen doch de ervaring in vele andere landen had de commissie kunnen leren, dat de algemene banken agrarische kredieten blijkbaar niet zo aantrekkelijk vinden. Als het in deze andere landen dikwijls zelfs gekomen is tot de oprichting van een coöperatief landbouwkredietwezen, dan behoeft aan de klachten van de Britse landbouw niet bij voorbaat enige grond te worden ontzegd.

¹⁾ Direct na de publikatie van het rapport heeft de Midland Bank de bedoelde kredietvorm mogelijk gemaakt.

Een andere in het rapport genoemde kwestie, die ook bij ons steeds belangstelling heeft ondervonden, is het verschaffen van financieringsmiddelen, aan de *kleine industrie*, die geen rechtstreekse toegang heeft tot de kapitaalmarkt. Dit probleem klemt vooral als de ontwikkeling van dergelijke zaken tot een zodanige uitbreiding leidt, dat deze niet meer geheel uit de ingehouden winsten kan worden gefinancierd. Het vreemde vermogen wordt meestal verstrekt door een levensverzekeringsmaatschappij, een joint-stock-bank of door de Industrial and Commercial Finance Corporation. Ook hier doet de commissie de aanbeveling, dat de banken de benodigde middelen op middel-lange en zelfs lange termijn in meerdere mate zullen verstrekken in een aan de behoefte van de debiteur aangepaste vorm, bijv. bij wijze van „term-loan”.

De I.C.F.C. is bedoeld voor vermogensbehoeften, die te klein zijn voor de emissie markt, doch te groot voor de banken. Deze in 1946 door het bankwezen opgerichte instelling is een groot succes gebleken: De voornaamste wijziging die de commissie suggereert is dat het maximale bedrag van een verstrekte lening, dat van de oprichting af £ 200.000 heeft bedragen, wordt herzien, zodat het opnieuw overeenstemt met het laagste bedrag, waarvoor men praktisch een beroep op de emissie markt kan doen.

Daarnaast lijkt er, aldus het rapport, nog plaats voor een Industrial Guarantee Corporation, die leningen door andere financiële instellingen ten dele zou garanderen, als die leningen zouden dienen om de exploitatie van een uitvinding te financieren.

Al met al krijgt men niet de indruk, dat het hier gaat om een onderdeel van de financiering, die dreigt vast te lopen, maar wel om een zaak, die voortdurend aandacht eist. Voor Nederland zou, naar ik meen, dezelfde conclusie kunnen worden getrokken.

Een materie, die vooral uit een oogpunt van vergelijkende studie interessant is, betreft de *betalingsmogelijkheden*. Hoewel ook de spaarbanken, de „building societies” en enkele andere financiële instellingen bepaalde betalings-faciliteiten verlenen, kunnen deze toch niet vergeleken worden met de volledige mogelijkheden om per cheque te betalen, die alléén de joint-stock-banks verstrekken. Uitgaande nu van de gedachte, dat de transacties tussen de grote ondernemingen via het bankwezen worden afgewikkeld en dat de kleine dagelijkse betalingen met chartaal geld plaatsvinden, vraagt de commissie zich af, of tussen deze beide in soms de behoefte aan een betere betalings-wijze bestaat. Zij baseert dit op de bankfaciliteiten, die de spaarbanken verlenen en die eigenlijk met het karakter van de spaargelden in strijd zijn.

De behoefte waar het hier om gaat, wordt in het rapport omschreven als „some demand for a simple transfer service, without the ancillary services which the banks offer to their customers” (par. 957). In september 1958 heeft de Midland Bank een dergelijke mogelijkheid geopend, doch de andere banken hebben dit voorbeeld niet gevolgd. Als ik het rapport goed begrepen heb gaat ook de Midland Bank echter uit van betaling per cheque, het rapport spreekt althans van een „personal cheque service” (par. 958). Interessant is nu juist, dat de commissie aanbeveelt om in het licht van het achterblijven van de meeste financiële instellingen een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid van een postgirodienst, die nauw zou samenwerken met de andere financiële instellingen. Uit de voorafgaande beschrijving van de continentale girostelsels blijkt

duidelijk, dat de commissie daarbij denkt aan een systeem waarbij de betaling door overschrijving en niet primair door het afgeven van een cheque plaatsvindt. Het is belangwekkend aldus te lezen dat het continentale giro-systeem zodanig de aandacht heeft getrokken van de commissie-Radcliffe, dat zij een onderzoek naar de invoering van zo'n systeem in Groot-Brittannië suggereert. Als het daar ooit tot invoering van een postgirodienst zou komen, zou dit ongetwijfeld als een revolutionaire wijziging in de angelsaksische betalingsgewoonten mogen worden beschouwd.

Tot slot van deze enigszins heterogene groep van speciale financieringsmoeilijkheden bespreekt het rapport de bijzonderheden van de *emissiecontrole*, zoals deze tot 1959 in Groot-Brittannië gold. Formeel was het de Treasury, die op aanvragen besliste, doch in feite werd deze beslissing genomen door het „Capital Issues Committee” dat van de Treasury regelmatig zeer algemeen gehouden instructies kreeg en dan moest beslissen of een aanvraag al of niet onder de toegelaten doeleinden viel. Het ging dan niet om een kwantitatieve, doch om een selectieve controle, hetgeen juist een van de bezwaren van de commissie-Radcliffe is. Zij wijst erop dat een beperking van het totaal der bestedingen niet verkregen kan worden door een controle, die slechts de doeleinden beoordeelt en niet van een totaal bedrag aan mogelijke goedkeuringen uitgaat. Het blijkt dat het aantal afgewezen aanvragen in het algemeen zeer laag is geweest; het was voor de meeste belanghebbenden wel mogelijk de aanvraag zo in te kleden dat deze aan de gestelde criteria voldeed! Zoals reeds eerder vermeld is het oordeel van de commissie over deze emissiecontrole volkomen negatief.

Samenvatting (hoofdstuk XII)

Liever dan haar aanbevelingen te herhalen, hetgeen bezwaarlijk wordt geacht omdat deze aanbevelingen niet los kunnen worden gezien van de eraan voorafgaande analyse, geeft de commissie-Radcliffe in de slotpagina's van haar rapport de voornaamste gedachten, die uit haar beschouwingen voortvloeien. Die gedachten komen zeer in het kort op het volgende neer:

— monetaire maatregelen kunnen niet voldoende snel werken, tenzij ze zo krachtdadig worden toegepast, dat hierdoor zelf weer gevaren worden opgeroepen;

— daarom dienen financiële overheidspolitiek, monetaire maatregelen en rechtstreekse fysieke controle elkaar aan te vullen, zonder dat het aandeel van iedere soort politiek eens en voor al kan worden aangegeven en zonder dat men een dogmatische voorkeur voor de ene of de andere politiek moet hebben;

— het is de liquiditeit van de gehele maatschappij, die moet worden beïnvloed; de monetaire politiek moet via de rente werken en daarom is „debt management” zo belangrijk;

— behalve rentepolitiek en voorgeschreven balans-verhoudingen komen als monetaire middelen slechts in aanmerking: controle op internationale kapitaalbewegingen, op het afbetalingskrediet (met ernstig voorbehoud in verband met de ongelijke invloed op de bedrijfstakken) en op de uitleningen van financiële instellingen-niet-banken;

— bij een zeer ernstige situatie dienen vooral te worden toegepast: beperking bankkrediet, emissiecontrole en beperking afbetalingskrediet;

— het Verenigd Koninkrijk heeft weliswaar meer internationale reserves nodig, doch bij het nastreven van dit doel dient de positie van het pond als internationaal betaalmiddel niet te worden verzwakt en dient rekening te worden gehouden met het feit, dat Groot-Brittannië ook verplichtingen tegenover de wereldgemeenschap heeft, zodat van een unilaterale actie ter versterking der reserves geen sprake mag zijn.

Uit onze beschouwingen moge zijn gebleken, dat de eindindruk van het rapport niet anders dan gunstig kan zijn. In heldere taal is een overzicht gegeven van het Britse financiële bestel, dat weinig te wensen overlaat. Door de liquiditeit in haar theoretische gedachtengang voorop te stellen heeft de commissie een prikkel gegeven tot het verdere monetaire denken. Men mocht niet verwachten dat zij zelf op deze basis een complete theorie zou opbouwen. Wie zich de inspanning, vereist voor een dergelijke studie, voor ogen stelt kan slechts grote bewondering hebben voor wat in de voor een commissie betrekkelijk korte periode van ruim twee jaar is gepresteerd. Dat bepaalde gedachten op andere plaatsen niet altijd consequent zijn volgehouden, valt te betreuren, doch de positieve verdiensten overwegen mijns inziens verre. Vooral kan ik het waarderen dat zoveel mogelijk alle schakels in het mechanisme zijn onderzocht en dat geen bepaalde kennis van het Britse financiële stelsel wordt verondersteld, doch dat alles nauwkeurig wordt uitgelegd.

Zij, die teleurgesteld zijn door het betrekkelijk geringe aantal voorstellen, vergeten dat het suggereren van veranderingen niet waardevoller is dan het na onderzoek goedkeuren van het bestaande. Invloed op het monetaire beleid zal het rapport zeker hebben, doch deze invloed zal pas in de loop van de tijd gaan doorwerken.

Tilburg.

H. W. J. BOSMAN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De laatst gepubliceerde balanscijfers van de handelsbanken, die over mei, brengen twee belangrijke zaken aan het licht. De kredietverlening aan de private sector is gedaald. Dat het bedrijfsleven nog steeds naar expansie streeft, blijkt reeds uit de tonnen gelds, die men in personeelsadvertenties steekt. Hoe de expansie wordt gefinancierd blijft in het duister. Klaarblijkelijk verschaft de interne financiering het leeuwedeel der middelen. Als gevolg van de ontwikkeling zal het nieuwste gentlemen's agreement tussen Centrale Bank en handelsbanken, dat een regeling betreft inzake een kredietplafond met een verplicht renteloos deposito bij De Nederlandsche Bank als sanctie, nog wel even met de daar vroeger reeds opgeborgen overeenkomsten in de ijskast blijven rusten. In het nieuwe gebouw van de Circulatiebank zullen hiervoor wel voorzieningen worden getroffen.

De kredietverlening aan het buitenland is in mei eveneens verminderd. De teruglopende buitenlandse uitzettingen hebben echter geen aanleiding gegeven tot uitbreiding van de kredietverlening aan het binnenland. Vooralsnog heeft de Staat zich over de teruggestroomde gelden ontfemd, hetgeen overigens nog niet uit de meicijfers blijkt. De vorderingen der banken met een deviezenkarakter zijn met f. 218 mln. gedaald, waartegenover staat, dat de overige vorderingen met een kleiner bedrag nl. f. 130 mln. zijn toegenomen. Hierin weerspiegelt zich de wijziging in de aard van de kredietverlening. In toenemende mate zijn guldenskredieten aan het buitenland verleend, welke in de 20-7-1960

statistiek onder de „overige vorderingen op het buitenland” zijn ondergebracht. Per saldo nam het buitenlandse belang der banken met f. 88 mln. af. Men moet hierbij wel bedenken, dat de vrij grote stijging van de goud- en deviezenreserves der Nederlandsche Bank eerst na eind mei is begonnen en inmiddels reeds f. 319 mln. heeft bedragen. De Staat, betrok ten derde male dit jaar, geld, d.m.v. uitgifte van schatkistpromessen, van de markt. Thans een bedrag van f. 208 mln. op 15 juli tegen disconto's, die opnieuw iets lager konden worden gesteld nl. $\frac{1}{8}$ pCt. Zoals een goed beheerder betaamt heeft hij zich gehaast ook de rente van schatkistbiljetten aan het verlaagde peil aan te passen (2-jaars biljetten thans $2\frac{3}{4}$ pCt., 3-jaars 3 pCt. en 5-jarige $3\frac{3}{8}$ pCt.). Het rentepeil van zowel promessen als biljetten bleef echter in 1960 nog boven dat, wat in het grootste deel van het vorige jaar gold. Hierdoor en door de verschuiving in de samenstelling van het uitstaande papier (meer biljetten, minder promessen) is de rentelast van de Staat gestegen.

Op de markt voor kasgeldleningen is de laatste tijd de dood in de pot.

Kapitaalmarkt.

f. 920 mln. wisselde in het eerste halfjaar 1960 op de emissiemarkt van eigenaar. Vergeleken met dezelfde periode vorig jaar is dit een daling; toen werd door de onderscheiden partijen f. 1.017 mln. opgenomen. Ondanks een in vorige kronieken reeds gememoreerde grote activiteit bedroeg het door middel van aandelenemissies opgenomen bedrag tot en met juni slechts f. 26 mln. tegen f. 83 mln. in het overeenkomstige tijdvak van 1959. Ook bij de obligatieleningen liep het opgenomen bedrag iets terug nl. van f. 934 mln. naar f. 894 mln. Wel heel erg mist men recente cijfers over de onderhandse markt.

Congo en Cuba hebben de effectenbezitters toch enigszins geschokt. De onzekerheid t.a.v. de toekomstige wereldontwikkeling heeft tot druk op de koersen geleid en niet alleen voor de aandelen van maatschappijen, die bij deze landen zijn betrokken. Toch blijft de reactie beperkt. Wellicht vraagt de houder zich af waar hij bij eventuele verkoop van zijn stukken zijn geld veilig kan beleggen en vindt hij hiervoor geen oplossing.

De concentratie bij de beleggingsfondsen schrijdt voort. Robeco heeft een bod gedaan op de participatiebewijzen van het Benelux-Depot. Het ziet er naar uit, dat de houders deze kans niet zullen missen.

Indexcijfers aandelen.	1953 = 100	4 jan. 1960	8 juli 1960	15 juli 1960
Algemeen		372	423	412
Intern. concerns		547	632	612
Industrie		268	322	317
Scheepvaart		187	161	159
Banken		190	203	197
Cultures		154	151	152

Bron: A.N.P.—C.B.S.

Aandelenkoersen.		f. 179,20	f. 139,80	f. 135,10
Kon. Petroleum		809	995½	935
Unilever		835½	1.202	1.178
Philips		514	549	545
A.K.U.		900	808	772
Kon. Ned. Hoogovens		270	320	300½
Van Gelder Zn.		186½	139½	138½
H.A.L.		340	358	350
Amsterd. Bank		166	164%	161
Ver. H.V.A. Mij-en				

New York.				
Koersgemiddelde aandelen				
Dow Jones Industrials		679	647	630

Effectieve rendementen obligaties.	gem. looptijd	8 jan. 1960	8 juli 1960	15 juli 1960
3 pCt. Invest. Cert.	4 j.	3,73	3,88	3,84
4½ pCt. Ned. 1959	12½ j.	4,48	4,40	4,38
3½ pCt. Ned. 1955 I	17½ j.	4,31	4,34	4,32

Bron: Amsterdamsche Bank, Wekelijkse Rendements- en Koersvergelijking. C. D. JONGMAN.

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

vacatures

Het Instituut voor Landbouw-Coöperatie in Drenthe te Assen vraagt voor spoedige indiensttreding een

DIREKTEUR

Bekendheid met de landbouw en met agrarische organisaties, alsmede ervaring op het gebied van voorlichtingswerk — zowel in woord als geschrift — en vormingswerk strekken tot aanbeveling.

Zij die een **akademische opleiding** hebben gehad, genieten de voorkeur.

Eigenhandig geschreven sollicitaties, met uitvoerige inlichtingen omtrent opleiding en ervaring, te richten aan de voorzitter van het bestuur, Ir. F. H. Hiddingh, p/a Coöperatieve Landbouwbank, Postbus 33, Meppel.

CO-OP NEDERLAND

vraagt ten behoeve van haar Bedrijfseconomische Afdeling een

ervaren bedrijfseconoom

Deze staffunctionaris zal enerzijds tot taak krijgen adviezen uit te brengen aan de bij "CO-OP Nederland" aangesloten verbruikerscoöperaties ten aanzien van de exploitatie en verdere ontwikkeling van hun bedrijven en anderzijds worden belast met het samenstellen van bedrijfsanalyses, exploitatiebegrotingen en bedrijfsvergelijkingen ter ondersteuning van de bij "CO-OP Nederland" werkzame vaktechnische functionarissen.

Gezocht wordt iemand met een bedrijfseconomische opleiding, met analytisch vermogen en goede contactuele eigenschappen. Voor deze functie komen uitsluitend in aanmerking zij die bedrijfservaring hebben, bij voorkeur opgedaan in het levensmiddelenbedrijf of in de bakkerijbranche.

Belangstellenden worden verzocht onder no. 315 schriftelijk contact op te nemen met "CO-OP Nederland", afdeling Algemene Personeelszaken, Postbus 6008 te Rotterdam.

Het Drents Economisch Technologisch Instituut zoekt als opvolger van de huidige functionaris een

ADJUNCT-DIRECTEUR

Vereisten: academische opleiding (econ.drs.); ervaring zowel op bedrijfseconomisch als op sociaal-economisch terrein en wetenschappelijke belangstelling.

Salarisgrenzen: f. 9.864,— — f. 12.948,—
(excl. A.O.W.) per jaar.

Schriftelijke sollicitaties vóór 8 augustus a.s. te richten aan de directeur van het D.E.T.I., Stationsstraat 11, Assen.

GROTE BANKINSTELLING

TE
AMSTERDAM
VRAAGT

pas afgestudeerd econoom

voor het maken van bedrijfseconomische analyses.

Goede carrièremogelijkheden
Gunstige arbeidsvoorwaarden en sociale voorzieningen

Sollicitatiebrieven aan het bureau van dit blad
onder no. E.S.-B. 12-2, Postbus 42, Schiedam.

Het nog al maar snel toenemen van het aantal abonnees in het weekblad

wijst er wel op hoezeer dit beleggingsadvies-orgaan, dat specifiek de belangen van de particuliere belegger behartigt, in een behoefte voorziet.

Te verwonderen behoeft dit eigenlijk niet, want Bel-Bel tracht volledig objectief te zijn; het is in begrijpelijke taal geschreven en zeer overzichtelijk van indeling. **Vraagt toezending van gratis proefnummer.**

★

Abonnementen (per jaar f. 19,—; p. kwartaal f. 5,50) kunnen elk kwartaal ingaan en dienen te worden opgegeven bij de Administratie van „Bel-Bel”, Postbus 42, Schiedam.

N.V. Overzeese Gas- en Electriciteitsmaatschappij

zoekt een jong akademisch gevormd

Bedrijfsekonom

die als naaste medewerker van haar economisch adviseur belast zal worden met het opstellen en uitbrengen van adviezen inzake uiteenlopende bedrijfseconomische aangelegenheden.

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 170 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

UNILEVER N.V.

ROTTERDAM

zoekt voor haar bureau voor **MARKTONDERZOEK**

een

PSYCHOLOOG

wiens taak zal zijn om zowel zelfstandig als tezamen met de andere wetenschappelijk medewerkers:

onderzoeken met betrekking tot het consumentengedrag in de ruimste zin van het woord te verrichten. Voor het verkrijgen en verwerken van gegevens staat een goede research-organisatie ter beschikking.

Voorkeur genieten zij die over enige jaren ervaring beschikken.

Wij zijn graag bereid U uitvoerig mondeling in te lichten voordat U eventueel tot een sollicitatie overgaat.

Uw aanvraag om inlichtingen of Uw sollicitatie kunt U richten aan Unilever N.V., Hoofd Afdeling Selectie, Postbus 760, Rotterdam (tel. 010-11 44 00, toestel 329), onder vermelding van nummer 302.

UL-817.140.120

KWANTITEIT of KWALITEIT ?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkommende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep, in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

**Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam**

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f. 22,50;
fr. p. post f. 23,60; voor stu-
denten f. 19,—; fr. per post
f. 20,10.

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

BANKINSTELLING

vraagt

jong econoom

met belangstelling voor administratief-organisatorische
problemen,

om opgeleid te worden tot,

organisatiedeskundige

Geboden wordt een interessante werkring waarbij men in
teamverband de moderne ontwikkeling van administratie-
methoden zal hebben te bestuderen.

Brieven aan het bureau van dit blad onder no. E.-S.B. 12-1,
Postbus 42, Schiedam.

Dr. D. B. J. Schouten en Prof. Dr. F. de Roos: **GROEITHEORIE**

INHOUD:

De Ricardiaanse Groeitheorie
De economische ontwikkeling volgens Marx
Cassel's gelijkmatige groei in de breedte
Schumpeter's visie op de functie van de ondernemer
Het Keynesiaanse stelsel
De betekenis van de autonome vraagfactoren voor de groeivoet
De technische vooruitgang
De betekenis van de autonome aanbodfactoren voor het groeiproces
De activiteitsanalyse van een expanderende volkshuishouding
De betekenis van een verschil in groeisnelheid voor de ruiivoet
Appendix 1: De bepaling van de vraagelasticiteiten
Appendix 2: De bepaling van de aanbodelasticiteiten
Omvang 190 blz. Gebonden fl. 12,50

De schrijvers, zich scherp bewust van de reeks ingewikkelde problemen die de groeitheorie bevat, zijn er in geslaagd deze vraagstukken duidelijk te behandelen. Hierdoor geeft dit boek, zowel studerende als afgestudeerden een verhelderend inzicht in deze, voor de huidige wereldsituatie zo uitermate belangrijke problemen.

Bestel uw exemplaar bij:

DE WESTER BOEKHANDEL
NIEUWE BINNENWEG 331, ROTTERDAM 2
Telefoon 3 20 76 - 5 39 41 Giro 18961

DIE UNIVERSITEIT VAN STELLENBOSCH PROFESSORAAT IN BEDRYFSEKONOMIE

Aansoeke word ingewag om bogenoemde vakante
betrekking aan die Universiteit van Stellenbosch, Unie
van Suid-Afrika.

Salarisskaal: £ 1,950 × 60 — £ 2,250 × 50 —
£ 2,400 p. j.

Aanvangsalaris sal ooreenkomstig kwalifikasies en
ondervinding vasgestel word. Vergoeding van reiskoste
na die Unie van Suid-Afrika kan gunstig oorweeg word.

Kandidate moet in besit wees van 'n doktorsgraad of
gelykstaande kwalifikasie in Bedryfseconomie. Onder-
vinding van navorsing- en doseerwerk sal 'n sterk
aanbeveling wees.

Die suksesvolle kandidaat sal as hoof van die Departement van Bedryfseconomie moet optree, en sal voorlesings moet gee aan beide voor- en nagraadse studente.

Diens moet op 1 Januarie 1961, of so spoedig doenlik
daarna, aanvaar word.

Aansoeke vergesel van gewaarmerkte afskrifte van
sertifikate en getuigskrifte, asook van 'n volledige curriculum vitae, moet die Registrateur, Universiteit van Stellenbosch, vóór 27 Augustus 1960 bereik.

N.V. SLAVENBURG'S BANK
Gevestigd te Rotterdam

34 vestigingen

in Nederland

ALLE BANK- EN EFFECTENZAKEN
Financiering van internasionale transaksies

U reageert op
annonces in
„E.-S.B.“?

★
Wilt U dat
dan steeds
kenbaar maken!

CENTRAAL BEHEER

ONDERLINGE VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN.

WET - RISICO

Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor alle motorrijtuigen f. 500.000,- per gebeurtenis

Bedrijfs-w.a.-verzekering.

Ongevallenverzekering voor inzittenden van personenauto's.

BRAND - RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor industriële en andere objecten. Belangrijke besparingen op de premie. Verzekerd bedrag ruim 2 miljard gulden.

MOLEST - RISICO

Molestverzekering: ingeschreven bedrag ruim 7 miljard gulden.
Stormverzekering: verzekerd bedrag ruim 1 miljard gulden.

VERVOER - RISICO

Transportverzekering van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

PENSIOEN - RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering van werknemers. Verzekerd bedrag ruim 1 miljard gulden.
Belegd vermogen 280 miljoen gulden.

Bos en Lommerplantsoen 1, Amsterdam-West
Telefoon 134971 - Postbus 8400

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTÉ

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS.

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELÓ - HAARLEM

machinebreuk- verzekering

Voorlichting en service
door een Nederlands bedrijf
met 60 jaar ervaring.

PROVIDENTIA

N.V. ALGEMEENE
VERZEKERING-MAATSCHAPPIJ
PROVIDENTIA

AMSTERDAM-C.
HERENGRACHT 376
TELEFOON 222120

HET INDUSTRIESCHAP

„DE KANAALSTREEK”

*(publiekrechtelijk lichaam, waarin 6 gemeenten
samenwerken inzake de welvaartsbevordering)*

vraagt voor zijn bureau te Stadskanaal

EEN DIRECTEUR

GEZOCHT

wordt een kandidaat op academisch niveau met
initiatief en organisatievermogen. Bekendheid met
de maatschappelijke en economische verhoudingen
in n.-o. Nederland strekt tot aanbeveling.

GEBODEN

wordt een zelfstandige, afwisselende werkkring,
waarbij de verzorging van het contact met het be-
drijfsleven een belangrijk onderdeel van de taak
van de te benoemen functionaris zal gaan uitmaken.

SALARIS

f. 10.500,— tot f. 12.500,—, aanstelling boven het
minimum is in bepaalde gevallen mogelijk.
Woonruimte kan in het vooruitzicht worden gesteld.

*Eigenhandig geschreven sollicitatiebrieven (geen ball-
point) dienen vóór 15 augustus a.s. te worden ingezon-
den aan het bestuur van het Industrieschap, Hoofd-
straat 40, Stadskanaal.*